

(1929–1986.)

Az élet tanítható

Ezt a címet adtam annak az interjúkötetnek, amit Mezei Éva szinkronrendező, drámapedagógus életművéről elkészíteni nagy kalandnak bizonyult, tele kiszámíthatatlan eseményekkel s végeredménnyel. Én ugyan Éva lányának, Mezei Katalinnak – a Burattino Iskola igazgatójának – kérdőjellel javasoltam: Az élet tanítható? –, miután Éva tanulmányait, jegyzeteit, a fennmaradt fotográfiákat, levelezéseit egy hónapon keresztül olvashattam, nézhettem felkészülés gyanánt a beszélgetések könyvére, a leendő interjúalanyokkal való találkozásra.

De Katalin ragaszkodott az eredeti „évanénis” mondathoz, s igazat adtam neki. A hetvenes, nyolcvanas évek az egy más világ volt, ebben nemcsak Éva, hanem mi is hittünk akkor még.

A három doboznyi szellemi hagyatékot Mezei György közigazdász – Éva volt párja – küldte el hozzám, miután fölkért s elvállaltam a feladatot.

Eszembe villant egy visszafordíthatatlan nap, hátborzongató élmény: 1986. október 16-a. Megyek a Szamuely/Lónyay utcán a Kálvin tér felé,

a Pinceszínház előtt mentőautó... Másnap tudtam meg: Éva próba közben agyvérzést kapott, s még a hatvanon innen végleg eltávozott. Hozzá érkezett akkor az a mentő...

Évát személyesen is ismerhettem: *Gyerekszínház* tagja voltam – sikeres ORI-működési engedélyt kapván az ifjú Borbély László hívott a csapatba. Később vizsgáztam Mezei Éva jóvoltából a Pannónia Szinkrongyárban, s rendszeresen kaptam szép szinkronfeladatokat az akkori legjobb félamatőr/félprofi színházi együttesek – Stúdió K, Metró – kiválasztott tagjaival együtt, a legfelkészültebb szinkronrendezőktől és hangmérnököktől.

Nyolcvan embert kerestem föl, Columbo hadnagyként nyomozván ki sokuk elérhetőségét. Egyik első éppen Szabó Gyula volt – Éva kedves szinkronszínésze –, nekem személyes ismerősöm is. A legtöbben szerényen kértek elnézést a telefonban, időegyeztetés előtt, hogy oly rég volt már, s ki tudja, emlékeznek-e még valamire egyáltalán, ami méltó Éva személyéhez s a Róla szóló emlékkönyvhöz. Ígértem, viszek „emlékeztetőket”: fotókat, írásokat, kislaplakot, régi újságcikket, levelezést... Egy-két kivétellel mindannyian ráálltak... Müller Péter Sziáminak – az ő Jonathan Miller Kiadója vállalta eredetileg a könyv majdani megjelentetését –, mikor a könyv szerkezetéről faggatott, azzal a megoldással álltam elő, hogy a három doboznyi anyagból általam kiválogatott dossziényi anyagot mindenképpen dokumentumként tördeljük majd be a beszélgetések közé, s tartsunk időrendi sorrendet: a főiskolás évektől a Népművelési Intézetben és a Néphadsereg Művészegyüttesen át az Egyetemi Színpadig, a Pinceszínházig, a Szinkrongyártól a Gyerekszínházig.

Volt, akivel hónapokig egyeztettem a találkozás időpontját – betegség, utazás, kishitűség miatt –, s végül nagyszerű, élményt adó interjú született... Volt, aki aznap halt meg, váratlanul, a „randevű napján”, s a férje szölt ki a kaputelefonon a hírrel...

Az is megtörtént, hogy a magnetofonról visszaírt nyersanyag, majd a megszerkesztett, az interjúalanyokkal egyeztetett változat háromszor tűnt el a számítógépből, három különböző helyszínen! A negyedszerre elkészített végső, nyomdakész anyag – kinyomtatva és CD-re mentve pedig – rablótámadás áldozata lett, velem együtt, a Mester utca/Haller utca magasságában! Akkor azt hittem, belehalok...

De végül csak megjelent – igaz, hogy én véletlenül szereztem róla tudomást. De ez már egy másik történet... Kik is, mit is meséltek Mezei/Fohn Éváról?

Jancsó Miklós a Horváth Árpád Kollégium tagjaként emlékezett Mezei Éva életszeretetére, akit akkor még Fohn Évának hívtak. A deportálásokról, a Rákosi rendszerről, a Kádár rendszerügynökügyeiről... Kardos Lea főiskolai tanár a Zsidó Gimnáziumban töltött időkről, a zsidótörvényekről, a munkaszolgálatról, a MADISZról... Kovács András filmrendező egy majd hatvan évig őrizgetett fényképpel fogadott, amit Magyar József készített a Horváth Árpád kollégistákról, s ennek történetét mesélte el, ahol „neveletlenek neveltek neveletleneket”. NÉKOSZ-ról, SZEB-ről, a kollégistatársakról: Domján Editről, Hacser Józsáról... Udvaros Béla, az Evangélium Színház alapító rendezője a főiskolás évekről, ahol Mezei Éva az egyetlen rendező szakos nőként állt helyt, s később a Vidám Színpadon! Sennyey Verát, Salamon Bélát „rendezhette” pályakezdőként! Békés Mária szerkesztő az Uránia Házi, tanárukról, Pártos Gézáról, aki „ha elfáradt, fogta magát és fejre állt, percekig tudott fejen állva előadást tartani”... Gombos Katalin színművész az otthonában fogadott: 1956. október 23-áról, a rádióbéli Pagoda-élményéről mesélt, s a szankciókról. S hogy Évát ikertestvérének tekintette – a vidámsága, a derűje, a tisztessége, a talpraesettsége okán. Pohárnok Mihály formatervező, egyetemi tanár a Petőfi Munkabrigádban találkozott először Évával, kamaszként. Később illusztrátora lett a Népművelési Intézetben kiadott füzeteknek, Éva megbízásából. Kautzky Ervin színművész arról a Mezei Éva rendezte egri *Liliom*-előadásról őrzött tűéles emlékeket, melynek főszerepét játszotta. Kirschner Péter a nyitottságát, emberségét, elkötelezettségét nem felejtí máig... Lázár Magda dramaturg elmondása szerint Éva „fedezte föl Keleti Istvánt, Montágh Imrét, Sándor Györgyöt, Schütz Ilát”... De ő mesélt arról is, hogyan verték el a port a rendezőnőn Csoóri Sándor: *Anyám fekete rózsza* című verse miatt, felelőssé téve, hogy „a fekete táskások” a teesszervezők, tehát Éva a kollektivizálás ellen találta ki a műsört... S hogy hogyan segített olyan „betiltott” írónak, mint a nagy tudású Abody Béla. Csoóri Sándor szerint „Éva nagy lélek volt”. S hogy „mindenkiről el tudtam képzelni, hogy meghal, hogy megöregszik, de Éváról soha... A pusztja jelenlétével okosította az embert.” Balogh Géza rendező a John Reed mű, a *Tíz nap, amely megrengette a világot* színpadra állítását mint a korszak jelentős nemzetközi színházi eseményét idézte föl, 1967. október 13-án. Valamint az *És állt a bál...* címen előadott zenés történelmi lecke megszületésének körülményeit, amikor és ahol még „a Polef is elégedettnek látszott”! Eifert János fotóművész mint

volt táncos és rendezőasszisztens dolgozott együtt a Honvéd Együttesben Mezei Évával, akit soha nem látott tudalékosnak, aki mindig passzolta a labdát, ekképpen: „tulajdonképpen ezt te gondold, csak én fogalmazom meg”. Novák Ferenc rendező, koreográfus Éva bátorságát említi elsőként: Eörsi Istvánt, aki nemrég került ki a börtönből, produkciókba hívta dolgozni. Novák szerint Mezei Évának sokkal magasabb pozíció kellett volna, hogy jusson a magyar színházi életben, csakhogy ő lázadó típus volt... *Gabnai Katalin* drámatanárt 11 éves gyerekként ismerte meg a csillebérci bokrok között Éva, ahol vidéki lurkóknak szabadegyetem csinált. „Éva minden cselekedete rituális erejű volt” – fogalmazza róla a Színház- és Filmművészeti Egyetemen oktató Gabnai, a hajdani Bogács utcai iskolás. Aki nem felejtette el, hogy Mezei Évának köszönhető a legelső drámapedagógiai „projekt” is a Madách Gimnáziumban! És tőle tudjuk meg azt is, hogy ma már van Mezei Éva-díj, s valahol egy Mezei Éva Terem is... Kereszty Zsuzsa pszichológust, a Fővárosi Pedagógiai Intézet valamikori szaktanácsadóját Mezei Éva a hetvenes évek közepén a 25. Színház rendezőjeként kereste föl, akkor Angliából haza érkezvén egy Peter Slade-féle „drama teaching”-ről. Ekkoriban írta Dalkróz gyakorlatok című tanulmányát és *Történelmi játékok a napköziben* című esszéjét. Halász Péterrel, a hajdani „egyirányú útlevelet” kapott, távozásra felszólított „disszidens” joghallgatóval az 1962-es Egyetemi Színpad turnéiról diskurálhattam, ahol az író Ősz Ferencsel és Mezei Évával táncos, zenés kabarékat alkottak, házi zenekaruk az Omega Együttes volt. Fodor Tamás az Universitas Együttes *Csodálatos utazás* produkcióit hozza föl, mint 62-es 63-as élményt, ahol Éva első asszisztenseként dolgozhatott. Amit Mezei Éva talált föl! A másik ilyen találmánya a *Neveljük egymást, gyerekek!* volt, később ezt Fodor változtatta *Tiszteletlen nebulókká*, ezt követte a *Düllöngő ifjúság...* *Székhelyi József* beszélgetésünkkor a Szegedi Nemzeti Színház igazgatója volt. Anno játszott *A szarvassá változott fiúkban*, az *Oreszteia*ban az Egyetemi Színpadon, ahova Mezei Éva vette föl a „taknyos középiskolást”. „Szerelmes időszakot lehetett ott eltölteni, nagyon sokat köszönhetünk neki.” *Nánay István* kritikus a Gamma Művek mérnökeként színháztörténetet hallgatott Mezei Évától az ELTE magyar-népművelés szakának esti hallgatójaként. *Sándor György* humoralista köszönetét ekképp fejezi ki: „Tisztelettel, szeretettel vagyok az iránt az ember iránt, aki nekem ezt adta: magamat”. *Jordán Tamás* az „akolmelegség” szóval jellemzi az Egyetemi színpados időket, ahol „lehetsé-

ges, hogy Nagy László ránk mosolyog, megszólít minket: így lehet Pilinszky közelébe jutni, és hallani, hogy becsukott szemmel hogyan mond verset, így lehet koccintani, jól berúgni és sokat beszélni Latinovits Zoltánnal arról, hogy a *Levegőt!* című verset hogyan kell mondani – így kerülhetett sor arra, hogy az *Izgága Jézusok* készülődését lássuk... "Az *Andaxynpadot* Ősz Ferencsel együtt hozta létre Mezei Éva a Jókai utcában; a *Fejezetek Leninről* című, általa rendezett előadásban Jordán Tamás is benne volt. *Gáspár Zsuzsa* szerkesztő anno az Egyetemi Színpad titkára volt, majd a 25. Színház alapító tagjaként a színház első hivatalos telefonja a lakásukon szólt. „Született komszomolkának” mondja Évát, befogadó családját, nyitott léggörű otthonukat, barátságukat példaértékűnek. S Éva gyors, tragikus halálát sorsszerűnek. Sebő Ferenc zeneszerző, a Hagyományok Háza szakmai igazgatója a Weöres-versek általa történt megzenésítésének bátor tettét Mezei Éva ellentmondást nem tűrő kérésének köszönheti. *Molnár Gál Péter* „Mezei Egért” a világ kovászának titulálja. Aki körül mindig valami új cincogott... Akivel a Balázs Béla Stúdióban ismerkedett össze. A Fészek Klubban tartott vetítésen, ahová vagy Gaál István vagy Huszárik vitte el Jancsó *Halhatatlanság* című kisfilmjét megnézni. *Eörsi István* már nagybetegen fogadott Belgrád rakparti otthonában, de – régi ismeretségünkre is tekintettel – szívesen. *Huligán Antigóné* című darabjának Pinceszínház-béli bemutatójának történetét mesélte el, hihetetlen részletekre emlékezve 1969-ben fogant művével kapcsolatban. Felejthetetlen marad – magnetofonszalagok őrzik –, ahogy dalra fakadt illusztrációként, majd 40 évvel később: „az a legszebb élvezet, ha a gyilkos úgy temet...” *Vági Zsuzsa* bohóccal részben a Pinceszínházban, részben a Gyerekjátékszínben találkoztam, együtt játszottunk Éva rendezői kezei alatt. Beszélgetésünk kimerítően részletes, odafigyelő, sok névvel, sok történettel. Legutolsó kérdésemre, hogy szerinte Éva néni milyen bohócként jelenik meg előtte, ezt válaszolta: „Aki mindig talpra áll!” Megállíthatatlan tudott „nyeríteni”, ha váratlan poén jött, ha díjazott egy ötletet... *Bernáth László* újságíróval a MŰOSZ Andrassy úti – akkor még ekként működő – székházában beszélgettünk. A „szemüveges, jó tanár néniről”, a szinkronfordító szinkronrendezőről, a szájszinkronról, a szinkronfilm elfogadásáról, az amatőr és a dilettáns színjátszásról, az elkötelezettségről, az alázatról. *Hules Endrével* szerencsém volt, mert éppen itt időzött Los Angelesből, mikor a könyvet készítettem. Görög barátaim vendéglőjében ültünk le a magnetofonnal. Főiskolás kora óta

ismerem, anno a Pincében Eörsi darabjában ő kórustag lehetett, 17 évesen. Majd megkapta Haimon szerepét: Hajast, Éva néni „felelőtlenségének” köszönhetően. Majd 19 évesen taníthatott a 25. Színházban... „A tanítás módszere mindig Éva nénitől származott: tanulj tanítva; *akit* tanítasz, fontosabb, mint *amit*; a tanár a médium, aki közvetíti a tudást, és a katalizátor, aki a diákból a lehető legjobb teljesítményt hozza ki; nem számít a hierarchia, a hiúság, csak a siker.” *Korcsmáros György* energiabombaként jellemzi Mezei Évát, *Békés Pál* a Mezei Lányokról, a Dohány utcai lakás cserépkályhája mellett üldögélő Ronyecz Mária az MGP házaspár-ról, az Éva néni által képviselt minőségről morfondírozik, „perifériális megfigyelői pozícióból”. *Herédi Judittal* a REMÍZ-ben folytattunk diskurzust, régi sérelme okán a telefonban többször inkább nem, mint igent mondott interjúkéresemre. Az egyik legmeggrázóbb, legfeltárulkozóbb találkozás volt ez a két év alatt, míg a kötet készült. És nagyon őszinte, hiteles. Úgy éreztem akkor, Éva ott van velünk, köztünk, s örül, hogy sok minden tisztázódott a régmúltból. *Mácsai Pál*, az Örkeny Színház mai igazgatója tizenegy évesen ismerte meg Éva nénit, a *Harsan a kürtész* című műsorában, a Rádióban. A hetvenes években három esztendőn keresztül így lett munkatársa, szereplője a riportoknak, felkonferálásoknak – heti gyakorisággal. „Az ő intése olyan volt, mintha az élete függene attól, hogy jókor szólalunk-e meg.” Úgy tartotta a kezét, mint amikor „revolvert” játszanak a gyerekek... „Énnekem ez az intés a rádióban, ha rendezek, mindig eszembe jut. Már a Bródy Sándor utcában...” *Novák Eszter* rendező állandóan úton volt, hol itt, hol ott dolgozott, próbált, tanított, végül csak összehoztuk a dolgot, a Vas utcából kijöve az Uránia Moziban ültünk le Évára emlékezni. Rettenetesen rossz tanulóként Éva felvételiztette, a „nagyfőajú kislányt”, s fel is vette az irodalmi-drámai tagozatra, a Madách Gimnáziumba. „Éva néni, mint a fény az éjszakában, úgy csapott le ránk. ... Bejött az óra egy halálosan vagány, szabad szájú, meghökentető nőszemély, aki mindenről beszélt, nem csak színházról. ... A homo ludens, aki nem veszíti el a játékkedvét.” Dezsényi Katalin, a Magyar Rádió szerkesztője 2006 októberében elhangzott levelét hozta el a kötet számára arról az Éva néniről, aki a *Columbo* szinkronrendezéséért nívódíjat kapott.

Gálvölgyi Jánossal színházában kerestünk helyet a megemlékezésre. Arról az aranykorról beszélt, amikor még nagy színészek szinkronizáltak: Pethes Sándor, Váradi Hédi, Ruttkay Éva, Makay Margit, Páger Antal; a Pannónia barátságos légkö-

réről, *A Háború és béke*, *A Notre Dame-i toronyőr*, az *Obломov*-filmekben Évától kapott szinkronlehetőségeiről. *Szabó Gyulát* gyermekkorom óta ismerem, Széplak-Alsón építkezett, majd nyaralt ő is a családjával, s mi is a szüleimmel, egy kis patak két partján. Örömmel állt rá, hogy nagytétényi otthonában felelevenítsük a főiskolai, a szinkronos élményeket. Ő, a magyar Columbo, nosztalgiával beszélt a hajdani debreceni szinkronfilm-fesztiválról, mint a szakmai megmérettetés legfelső fokáról. Szalay Éva szinkronrendező valamikori tanítványa, mun-

katársa Mezei Évának. Precízen visszaemlékezve minden mozzanatra a *Szomszéd szeretők* vagy *Az elnök emberei*, a *Tűz a szénakazalban* szinkronmunkálataira beszélt a szakma sorsáról. A Gyerekjátékszín csapatából a pszichoterapeuta *Korbuly Ágnes*, a rádiós *Márványi Péter*, az óvónő, sikeres vállalkozó *Horváth Edit*, a pedagógus *Csapi Sándor*, a zeneszerző *Cserepes Károly*, a zenész *Nagymarosy Gábor* osztja meg gondolatait, érzéseit „Éva Anyánkról”. Ahogy a kötet interjúinak készítője most.

Tamás Amaryllis